

E P I F A N I E

Serie Ongezien, ongehoord, ongekend

Meer dan andere jaren was het de kerststal die mijn aandacht trok in deze kersttijd. Misschien kwam het door de zorg voor eigen familie, jong en oud, of door het meer aan huis gekluisterd zijn. Ik werd getroffen door de woorden van paus Franciscus in een brief aan de Sint Jan in Den Bosch. 'De Kerststal nodigt ons uit, schrijft hij, om ons niet op te sluiten in de angst voor de ander, de angst voor de vreemdeling. Jozefs houding moedigt ons aan om anderen te verwelkomen zoals ze zijn, zonder uitzondering, en om een bijzondere zorg te tonen voor de zwakken, want God verkiest wat zwak is.' Soms staat Jozef met één been buiten het tafereel, als een wijs man in gedachten verzonken. Maar vaak ook is hij helemaal betrokken en strekt hij een beschermende, behoedende hand uit boven het pasgeboren kind. Franciscus schrijft dat hij 'de revolutionaire kracht van tederheid en hartelijkheid' belichaamt.

Maar nu is het de laatste zondag van deze kersttijd. Morgen gaan de scholen weer open en treedt een nieuwe regering aan. De ministers worden alweer beoordeeld en zelfs bedreigd nog voordat zij een woord hebben kunnen zeggen. We leven in een harde wereld. Als alle kerstbeelden, glinstering en groene takken weer zijn opgeruimd, wat blijft er dan van nog over van het mooie en ware dat je kunt herkennen in een kerststal, in de geboorte van Jezus in de chaos?

Over deze vraag gaat het met Epifanie, het feest waarop wij doorgaans Driekoningen vieren, maar dat in de Oosterse kerken het hoogtepunt is van het Kerstfeest. Dan worden ook de beide verhalen gelezen die wij zojuist hebben gehoord: de doop van Jezus in de Jordaan en de bruiloft in Kana. Waarom deze verhalen? Wat zeggen die ons over hoe Kerstmis wél kan doorwerken in het leven van alledag, in maatschappij en politiek?

Mij valt op dat het in beide verhalen niet alleen gaat om wat er gebeurt. Het gaat er ook om dat dat gebeuren wordt gezien, gehoord en gevoeld door een grote groep mensen die daaraan deelnemen. Bij de doop zijn het alle omstanders die zich, net als Jezus, willen laten dopen door Johannes, die een nieuw begin willen maken in hun leven. Bij de bruiloft zijn het de vele gasten, zo talrijk dat de aanwezige wijnvoorraad niet voldoende voor hen was. In beide verhalen is er symboliek, zichtbare tekenen van het onzichtbare. Bij de doop is het de duif als manifestatie van de Geest en de stem die voor ieder hoorbaar bevestigt: 'Dit is mijn geliefde Zoon, in hem vind ik vreugde!' Bij de bruiloft is het de verandering van water in de allerbeste wijn, waarin een geest, een spirit, voelbaar is. In beide verhalen staat ook verbinding centraal, verticaal en horizontaal. De doop brengt je opnieuw in relatie met de Levende. En de bruiloft staat symbool voor het verbond van God, als bruidegom, met Israël, zijn uitverkoren volk. En via die verbinding met God is er meteen ook verbinding tussen de mensen die eraan deelnemen. Epifanie – het mysterie dat God zelf zich manifesteert, wordt gezien, gehoord en gevoeld. Het brengt je innerlijk in beweging én het brengt je dichter bij anderen die dat ook zo ervaren. Als een zacht stromend licht waarin je je opgenomen voelt, even ontkomen aan de zwaartekracht van het bestaan.

Maar is dit niet veel te mooi, te verheven, om van betekenis te kunnen zijn in de wereld van nu? Als we zo'n religieuze ervaring al herkennen, dan kunnen we toch niet zomaar verwachten dat die doorwerkt in ons bestaan en in ons handelen in de wereld?

Misschien toch wel! Laten we nog preciezer kijken naar de rol van Jezus. Bij het neerdalen van de Geest gaat het niet alleen om de verandering in hemzelf, maar om wat er door die verandering in de mensen om hem heen verandert. Bij de bruiloft in Kana gaat het niet om Jezus' eigen daadkracht – hij verandert niet zelf het water in wijn – maar om wat er onverwacht gebeurt: het water blijkt in wijn te zijn veranderd. In beide verhalen ontstaat iets nieuws: enthousiasme, letterlijk een 'in-God-zijn'. Ineens wordt er van alles mogelijk dat eerder niet mogelijk leek. Het gaat steeds om het effect van Jezus' aanwezigheid in zijn directe omgeving. Dat zien en ervaren, is ook een kwestie van fijn-gevoelige aandacht bij die mensen om hem heen. Bij de Jordaan doorziet Johannes wie Jezus kan worden. Op de bruiloft is het Jezus' moeder, niet bij naam genoemd, die hem het vertrouwen geeft, die bij de bruiloftsgasten de ruimte doet ontstaan waarin hij de kans krijgt zich te laten zien. Het was haar moederlijke intuïtie die voorzag dat er een kanteling kon komen, dat een nieuwe geest kon gaan waaien op dat feest, die alleen van Jezus, haar zoon, kon uitgaan.

Ik zie in deze Epifanie-verhalen dus niet alleen verschijning van bovenaf, maar ook het begin van wat we 'dienend leiderschap' kunnen noemen. De basishouding die maakt dat je van nature zo spreekt en zo handelt dat je niet jezelf centraal stelt, maar de ander tot zijn of haar recht laat komen. Bij het mooie en ware dat we in de kerststal al kunnen zien, maakt Epifanie voor mij dit extra duidelijk: dat die fundamentele houding, dit dienend leiderschap pas ontstaat vanuit een verbinding, een relatie met de Geest, vanuit de alomvattende Liefde die je voelt als je op één of andere manier, van binnen of van buiten, een stem hoort van een ander die jou zegt: 'Jij mag er zijn, jij bent mijn geliefde, in jou verheug ik mij!' Want dit is de aanzet, dit geeft het vertrouwen, de duw in de rug om niet als een brave Jozef bij die kribbe te blijven waken, maar daadwerkelijk als een revolutionaire kracht de strijd te blijven voeren waar het in ons samenleven om moet gaan: de strijd voor het recht van ieder menskind op ontplooiing, om volop mee te kunnen doen, de ruimte te vinden om menswaardig, in rechtvaardige verhoudingen en in vrede te kunnen leven.

Morgen staat een nieuwe regering op het bordes. Is Kerstmis dan voorbij? Er worden veel veranderingen beloofd. Maar wat we bezien vanuit het evangelie nodig hebben is fundamenteeler: een andere opvatting van de samenleving dan die we nu al tientallen jaren hebben gehoord.

Epifanie betekent voor mij primair dat we mogen uitgaan van een basisvertrouwen, een houvast gevend geloof dat de Geest er is, dat die in ons werkt en dat er een A/ander is, met of zonder hoofdletter, die trouw blijft en die mij zegt: 'Ik zal er zijn voor jou' en 'Jij mag er zijn, ik ben blij met jou, zoals je bent!' Maar het betekent ook een grote uitdaging om met z'n allen te werken aan een andere basishouding in maatschappij en politiek, een houding die gebaseerd is op dat vertrouwen in plaats van op wantrouwen, een houding van dienstbaarheid aan het geheel, waarin de norm wordt dat wij niet langer onszelf, ons ego centraal stellen, maar ruimte geven aan de ander. We hebben teveel gehoord dat het ik zich sterk moet maken, trots op zichzelf moet zijn, het beste (of eigenlijk: het meeste) uit zichzelf moet halen.

Morgen staan er nieuwe ministers die het aandurven, en bekende ministers in een nieuwe rol. Tot in de naam van hun functie zijn zij dienaren van het recht en van de publieke zaak als een gemeenschappelijk goed. Ze worden beëdigd door onze koning, als symbolische bezegeling van dat dienend karakter van het ministersambt. Maar kunnen ze werkelijk oplossingen gaan bieden voor al die mensen die slachtoffer zijn geworden van het harde beleid van voorgaande kabinetten? We mogen hopen dat de verbindende, zachte kracht van de Geest nu wél meer de ruimte krijgt en wordt aangewakkerd in en door onze nieuwe ministersploeg. Laten we hopen dat zij zich meer dan ooit bewust zijn, na alles wat er is gebeurd, dat zij vooral ten dienste horen te staan van de zwaksten in de samenleving. In het regeren van dit land kan het niet langer alleen gaan om het binnenhalen van zoveel mogelijk geld en rijkdom; niet alleen om de beheersing van menselijk gedrag via getallen, regels en systemen; en ook niet langer om alleen veiligheid en overleven en zo lang mogelijk voortleven. Het hoort ook te gaan om ruimte geven aan wie die ruimte nauwelijks heeft, om het gezamenlijk kunnen vieren van het leven in cultuur en kerk; om het voorleven, in woord en daad, van het dienend leiderschap dat breed in de samenleving nodig is; en om zo recht te doen aan al die mensen die ieder op een eigen plaats goed werk doen, toegewijd aan een goede zaak.

Laten we hopen dat het goed komt, vanaf vandaag, dat ieder mens zo goed als mogelijk tot zijn recht komt, gezien en gehoord wordt, en in vrede leven kan. En laten we daarbij Jozef niet vergeten: dat wij met hart en ziel, overal waar wij zijn, zijn revolutionaire kracht van tederheid en hartelijkheid blijven belichamen.

Zo moge het zijn.

Germain Creyghton